

Alman yazarı Dagobert von Mihusch-Buchberg'in kaleminden "Sakarya öncesi günler"

DÖRT HAFTA SÜRMEZ DÜŞMANI TEPELEMİŞ OLACAĞIM!

(Sakarya'dan Geri Çekiliş)

Takdim ve Çeviri: Prof. Dr. BEKİR SITKI BAYKAL

1929 yılının ilk aylarından biri idi. O zaman ben Kuzey Almanya'nın Rügen adasındaki yatılı bir okulunda, üniversiteye girmek üzere dil öğrenmeye çalışıyordum. Günün birinde Radbruch adında bir Alman öğrenci arkadaşım yanıma gelerek bir gazete uzattı ve bir şeyler açıklamaya uğraştı. Neden sonra anladım ki, gazetede yazı Mustafa Kemal Paşa hakkında imiş. Bağımsızlık Savaşımızı bir mucize olarak sayıyor ve zaferimizi imrenerek övüyordu. Hele yazının defalarca tekrarladığım son cümlesi beni o kadar etkisi altında bırakmıştı ki, hâlâ kulaklarımda çınlar gibi oluyor: "Ey Alman milleti, senin böyle bir evlâdın yok mu idi ki bu hale düştün" diye özlemle yakınıyordu. Gerçekten de o zamanın Almanyası Birinci Dünya Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğramıştı ve o sıralarda her bakımdan son derece sıkışık günler yaşamakta idi.

Bir vesile ile bu anımı, üzerinden bunca yıllar geçtikten sonra hatırlatmanın bence çok değeri olan bir nedeni var: Şimdi sözünü edeceğim önemli bir kitap tam o günlerde yayınlanmıştı. Arkadaşım Radbruch'un elime sıkıştırdığı gazetede yazı da bu kitabın bir tanıtılması ve değerlendirilmesi idi. Eserin adı "Gazi Mustafa Kemal, Avrupa ile Asya arasında" adını taşımaktadır. Yazarının adı Dagobert von Mikusch'dur ve ilk kez 1929'da basılmıştır. Atatürk hakkında yazılan yapıtların ilklerinden biri olan kitabın yazarı aslında askerlikten yetişmedir ve binbaşılıktan emekliye ayrılmıştır. 1928 yılında aylarca İstanbul ve Ankara'da kalarak yeni Türkiye'nin Devlet Başkanı ile ilgili malzeme toplamış, o zamanın koşulları ve olanakları ölçüsünde elinden geleni yaparak, kahramanın "hayat hikâyesini" kaleme almıştır. Çıktığında yapıt oldukça büyük bir yankı uyandırmış ve kısa sürede Fransız, İngiliz, İtalyan, Macar ve İsveç dillerine çevirileri yapılmıştır. Dagobert von Mikusch-

Buchberg, Atatürk biyografisinden başka meşhur kişilerin yaşam öykülerini yazarak ve Almancaya çevirilerini yaparak da kendini tanıtmış bir yazardır*.

Çağdaş eleştirilere göre olumlu ve en güvenilebilir, merakla okunabilir bir üslupla yazılmış bir eser diye vasıflandırılan bu kitap nedense memleketimizde pek tanınmamaktadır. Halbuki gerçekte bence son derece samimi ve heyecan uyandırıcı bölümleri içermektedir. İşte ben burada örnek olarak, kitabın 246. sahifesinden, Sakarya'dan geriye çekiliş hareketinin kanımca pek canlı bir tasvirini Almanca'dan dilimize çevirip sunmak istiyorum :

SAKARYA'DAN GERİ ÇEKİLİŞ

Bu arada (Birinci ve İkinci İnönü zaferlerinden sonra) Yunanlılar, bu kez bütün güçlerini seferber ederek, yeniden bir askerî harekete girişmek için hazırlıklarını tamamlamışlardı. Memleketlerinde eli silâh tutan ne kadar insan varsa hepsini cepheye sürmüşler, ellerindeki son meteliği de bu uğurda harcamışlardı. Teknik bakımdan orduları, zamanın en modern silâhları ile donatılmış olduğu gibi moral bakımından da yüksek bir düzeyde bulunuyorlardı. Herkes artık son'un gelip çatmış olduğu kanısına varmıştı: Türkler tam kalpden vurulmalı idiler. Ankara hedef, Hellas ile Avrupa da parola olmuştu. . .

Temmuz ayının ilk yarısında, Asya kıt'asına özgü bir yazın sıcağın ve kuraklıktan kavurduğu bir mevsimde, bu güçlü ve gururlu Yunan ordusu, kralının gözleri önünde, doğu yönüne doğru yürüyüşe koyuldu, tren yolu boyunca sağlamca pekiştirilmiş Türk mevzileri ile karşılaştı. Bu kez General Papulas daha akıllı davranmıştı. Geçen ilkbaharda yapmış olduğu gibi bu sefer de bir kilit noktası olan Eskişehir'e cepheden saldırıya kalkışmamış, kesin öldürücü yumruğu Eskişehir'in güneyindeki Kütahya'da indirmeğe karar vermişti.

* Kitabımızın yazarı Dagobert von Mikusch-Buchberg hakkında ayrıntılı bilgimiz yoktur. Yazarlık ve bilimsel faaliyetleri hakkında daha geniş bilgi elde edebilmek için giriştiğimiz atılımların sonucu oldukça kısır kalmıştır. Türkiye ve Almanya'dan tedarik edebildiğim ve yararlandığım kaynaklar şunlardır: 1-Kürschers Deutscher Literatur-Kalender, 1943, sayfa 741-742. 2- Aynı eser, Nekrolog 1936-1970, Berlin, New York 1973. 3- Orientalistische Literaturzeitung 1931 ve 1937. OLZ. (Gotthard Jaeschke'in kitabı tanıtma ve eleştiri makaleleri. Bu vesile ile, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Alman Dil ve Edebiyatı Profesörü Dr. Buch ve Berlin Serbest Üniversite Profesörlerinden Dr. Reimer Hansen'e bu konuda yardımları için teşekkürlerimi arz ederim.

İsmet Paşa, bu üstün düşman kuvvetlerine on gün boyunca başarı ile karşı koymuştu. Fakat sonunda Kütahya yakınlarında Türk cephesi yarıldı. Umutsuzluk içinde İsmet Paşa, biraz nefes almak amacı ile üst üste karşı taarruzlar yapıyordu. Fakat buna karşın Türk ordusunun çevresindeki düşman çenberi gittikçe daralmakta idi. Daha güneyde Yunanlılar Afyonkarahisar'ı ele geçirmişler ve kuzeye doğru sarkmaya başlamışlardı. Böylece tehlike büsbütün büyümüş oluyordu. Gerçi meydan savaşı hâlâ bütün şiddetiyle sürüp gidiyordu. Ama Türkler için durum her saat geçtikçe daha da fenalaşıyordu. Buna rağmen İsmet Paşa, her ne olursa olsun son nefesine kadar direnmek zorunda olduğu inancında idi. Cephedeki generaller de aynı kanıyı paylaşmakta idiler. Genel kanaata göre savaşın geleceği için hayatî önemi bulunan bir mevzii düşmana bırakıp gitmek asla düşünülemezdi.

Cepheden gelen endişe verici haberler üzerine Devlet Başkanı Paşa, Ankara'dan genel karargâha gelmişti. Gerçek durumun ne merkezde olduğu yeter ölçüde aydınlığa kavuşur kavuşmaz, hükümet başkanı sıfatı ile hemen meydan muharebesini kesip doğuya doğru geri çekilme buyruğunu verdi. Daha uzun süre aynı bölgede kalması halinde ordu için büyük bir felâket olacağını görmüştü.

Bu kadar tehlikeli bir durumda bu kadar cesurca karar verebilmiş olan komutanlar tarihte her halde çok az görülmüştür. Eninde sonunda kendisini haklı çıkarabilecek tek şey, kazanılacak başarı idi. Ancak başarı sayesinde ayakta kalır ya da yıkılır giderdi. Mustafa Kemal Paşa neredeyse hiçbir umut beklenmeyen bir savaşa tutuşmuştu. Başarı sağlayamazsa cesareti suça, ısrarla direnişi de deliliğe dönüşürdü. Kendi yapısında organlaşmış olan bir devlet sarsıntılara katlanabilir, fakat bir ihtilâl sırasında her türlü başarısızlık her şeyi altüst ederdi.

Yenilgiye uğramış bir ordu sırtını düşmana dönmüş, geriye doğru akıp gidiyordu. Düşman hemen takip etmek durumunda olmadığından, teması kesmekte herhangi bir zorlukla karşılaşmadı. Çok geçmeden, Eskişehir'den başlayarak gittikçe büsbütün ıssızlaşan İç-Anadolu'nun kireçli sitep toprakları, bu geri çekilen yorgun, bozguna uğramış askerle hemen baştan başa kaplanmıştı. İnsan kaybı büyüktü. Çok değerli savaş araç ve gereçlerinin çoğu yitirilmişti. Bir yılı aşkın bir süreden beri bu mevziler başarı ile tutulmuş, iki kez düşman saldırısı püskürtülmüştü.

Asker ile birlikte ve omuz omuza, sonu gelmeyen arabalar, kağnılar ve her türlü taşıma araçlarından oluşan kabileler akın akın aynı yöne doğru koşuyorlardı. Bunlar, alelacele toparlanmış ev eşyaları ile tıkabasa dolu idiler. Erkek, kadın ve çocuklardan oluşan yığın yığın insan kitleleri perişan bir halde yanlarında yürüyorlardı. Kentlerden ve köylerden bütün ahali ayağa kalkmış, Yunanlıların önünden kaçmak için yollara dökülmüşlerdi. Bütünüyle bir millet bir başka diyara göçüyor gibi gözüküyordu. Sanki Türkler, pılıpırtılarını toplamış, yüz yıllar önce gelmiş oldukları Orta-Asya'daki anayurtlarına geri dönmekte idiler. Peşlerinden de, barınmakta oldukları evleri ile malları alevler içinde yakılıp yıkılıyordu.

Eskişehir'den Ankara yönüne gitmek üzere ayrılan son trenlerden birinde Mustafa Kemal Paşa oturuyordu. Yanında maiyetinden birkaç kişi de vardı. Artık hava kararmıştı. Basit bir kompartımanın tavanında isten kararmış bir gaz lambası yanıyordu. Yıpranmış lambanın gövdesinden damlalar halinde yağ sızıyordu. Camları kırık dökük olan pencereden rüzgârın ıslık sesleri acı acı yızıldıyordu. Işığın fersiz ve küçücük alevi her an sönecekmiş gibi titreyip duruyordu.

Paşa'nın yanında oturmakta olan kurmay subayların yüzlerine derin bir hüznün çökmüştü. Sanki korkuyorlarmış gibi, birbirleriyle fısıldaşarak konuşmakta idiler. Artık umut büsbütün kesilmiş ise felâketten söz etmek bir azıcık olsun ferahlık getirir. Söyleşmeler tek bir nokta etrafında dönüp duruyordu. Diyorlardı ki, asıl umutsuzluğa düşüren olay yenilginin kendisi değildir; daha önemli sorun, bundan böyle direnip savunma olanağının artık mevcut bulunmamasıdır. Fransa ile Almanya devletleri topraklarının ikisi genişliğindeki koskoca Küçük Asya'yı baştan başa bağlayan bir tek demiryolu vardır. Bu yol ise Eskişehir ve Afyonkarahisar gibi önemli kavşak noktaları ile birlikte düşmanın eline geçmiştir. Modern savaşı tanıyanlar bunun ne demek olduğunu bilirler. Ordunun can damarı, savunmanın bel kemiği olan demiryolu, ne bahasına olursa olsun elden çıkarılmamalı idi. Şimdi ise bu yol bizim için kaybolmuştur ve bununla birlikte zengin kaynakları ile Batı Anadolu, artık yok olmuştur. Geri kalan Anadolu'nun yolsuz, verimsiz, kıraç bölgelerinde ne ordu beslenebilir, ne de askerî harekât yapılabilir. Hayır, Eskişehir'i kolay kolay bırakmamalı idik!...

Mustafa Kemal Paşa, dizleri üstünde açmış bulunduğu bir haritanın üzerine eğilmiş oturuyordu. Yüzü sanki kül rengi bir örtü

ile kaplanmış gibiydi. Yüz çizgileri, bir maskenin donukluğunu andırıyordu. Hiç kıpırdamaksızın yerinde oturuyor, yalnız zayıf parmakları arasında elindeki tespikle hafifçe oynuyordu.

Birdenbire Paşa başını kaldırdı. Herhalde konuşulanların son cümlelerini duymuş olmalı idi. Çevik bir hareketle elindeki kırmızı tespini önündeki haritanın üzerine fırlatıverdi ve dedi ki, "Demiryolu, Eskişehir ya da başka bir kent ne demektir? Önemli olan ordudur ve her şey demek olan ordu da hâlâ elimizdedir!"

Dışarda, camları delik deşik olmuş pencereden ayışığı altında parıldayan çıplak tepeler üzerinde yayılmış insan yığınları gözüktüyordu. Askerler, sürünerek yürümeğe çalışan gölge yaratıklardan farksız idiler. Yürüyüş kolları seyrekleşmiş, birlikleri karmakarışık olmuş ve birbirinden kopmuş bir halde çabalamakta idiler. Böyle bir insan yığına ordu demek acaba caiz olur mu?

Paşa, epeyce uzun bir süre düşündükten sonra, en nihayet bir sonuca erişmiş gibi sessizliği bozarak, "Dört hafta sürmez düşmanı tepelemiş olacağım!" dedi. Herkesçe bu söz, gerçekleşebilmek olanağundan o kadar uzak görünüyordu ki, daha çok bir çılgının kuruntusu olarak kabul olununabilirdi.

Sakarya Irmağı vadisinin bataklık yatağı gerisinde, vadinin batıya doğru yükselen sarp tepelerden oluşmuş bir duvarın boydan boya uzandığı yerde bu geriye çekiliş hareketi durduruldu. Asker birliklerine yeniden çekidüzen verildi ve tekrar düşman karşısında bir cephe kuruldu. Yorgunluktan bitkin bir hale gelmiş bulunan askere ancak bir günlük kısa bir dinlenme zamanı verildikten sonra, denebilir ki kanlı tırnakları ile, sert ve kayalık arazide siperlerini kazmaya başladılar.